

Галина Савка

КАЗКА «ЛИС МИКИТА» І. ФРАНКА У ГРАФІЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОЛЕНИ КУЛЬЧИЦЬКОЇ

ітературний доробок І. Я. Франка – одної з найвидатніших постатей культурного і громадського життя України ХІХ – поч. ХХ ст., є невичерпним джерелом для творчості багатьох художників-ілюстраторів, які, глибинно розуміючи непересічність Франкової спадщини, зуміли створити високохудожні зразки української книжкової графіки.

Особливу популярність у цьому контексті здобула поема-казка Франка «Лис Микита», у якій поет в сатирично-алегоричній формі показав людські взаємини, соціальні та політичні негаразди Австрійської монархії, складовою якої на той час якої була Галичина, та присвятивши її молоді та селянству, мав на меті «просвітити» їх, показавши вагу хитрощів у повсякденному житті [1, 93]. «Я на чужий, позичений рисунок накладав наші руські кольори та бажав не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народнім добром, надати їй нашу національну подобу» [2, XV]. Однак, «безпосередню і найсильнішу спонуку написати «Лиса Микиту» Франко отримав від «прегарних» ілюстрацій німецького художника В. Каульбаха до «Reinike Fuchs-a» Гете, які побачили світ 1846 р. в Мюнхені [1, 76]. Професіоналізм та індивідуальність, виведені І.Франком на найвищий щабель в образотворчому мистецтві, стали основним критерієм діяльності митців, які звернулись у своїй творчості до ілюстрування його поеми-казки [3, 20].

Вперше казка Івана Франка побачила світ у дитячому двотижневику «Дзвінок» 1890 р. у Львові, а наступного, 1891 р. її було надруковано накладом редакції «Дзвінка» з друкарні наукового Товариства ім. Шевченка окремим виданням. Автором ілюстрацій був видатний західноукраїнський художник Теофіл Копистинський, який на той час, будучи ілюстратором «Дзвінка», виконав до 9 пісень поеми 17 ілюстрацій, вирішених академічно, в реалістичній манері, технікою рисунка пером і тушшю.

Над ілюстраціями до франкового «Лиса Микити» після Копистинського працювали такі відомі художники як В.Каррик, Ке-Ша, М.Осінчук, Є.Козак, В.Литвиненко, В.Григор'єв.

1951 року Львівське книжково-журнальне видавництво надрукувало франкового «Лиса Микиту» з ілюстраціями відомого художника Олени Кульчицької. Будучи багатогранною особистістю, яка проявила себе у різних жанрах та видах мистецтва, Кульчицька найбільш повно виявила свій хист у мистецтві графіки, бо саме вона, досконало оволодівши різноманітними графічними техніками та, як зазначав І. Крип'якевич у часописі «Шляхи» «піднявши забуту нитку традиції», відродила гравюру на Західній Україні після понад сторічного забуття і «продовжила давнє діло» [7, 424]. Творчість Кульчицької сприятливо позначилась на розвитку української книжкової графіки, та зокрема художньому оформленні дитячої книги. Ілюстративна спадщина Кульчицької налічує більш як 1 500 малюнків до казок, байок, віршів, легенд, повістей, авторами яких є визначні постаті України: І.Франко, М.Коцюбинський, В.Стефаник, В.Гнатюк та інші [8, 151].

О.Кульчицька, не будучи особисто знайомою із І.Франком, ставилась до «великого письменника і громадянина» та до його творчості з повагою та захопленням [9, 12].

Ще в юнацькі роки у неї виникла думка створити ілюстрації до деяких творів Франка.

Особливо її приваблювала своєю народністю і справжньою поетичністю його віршована казка «Лис Микита». Вже на кінець 1930 р. нею були завершені ілюстрації до цієї книги. Але за панської Польщі Франка видавали неохоче. І тільки в 1951 р. Львівське книжково-журнальне видавництво випустило в світ цей твір Франка з її ілюстраціями [9, 12].

Мрії І.Франка про ілюстрації, які були би зрозумілі та цікаві для дітей, глибинно розкривали суть казки, притягували увагу маленьких читачів, у повній мірі знайшли своє відображення в ілюстративному вирішенні поеми-казки, яке являє собою одну з найкращих інтерпретацій «Лиса Микити» в образотворчому мистецтві. 1922 року художниця завершила основну роботу над ескізами, проте поверталась до них, щось доробляючи чи переробляючи аж до 1930 року, подібно як Франко допрацьовував свого «Лиса Микиту», бажаючи зробити його досконалішим. Микола Вороний зазначав у журналі «Світ» за 1 травня 1926 року: «Кожний рисунок, заставка чи вінєта – це перлини творчості (обгорткова ж вінєта в композиції – просто гідна подиву!)» [10, 4]. Всього на той час, художницею було створено близько 150 завершених малюнків та ескізів [11, 39]. Однак, побачили вони світ лише у 1951 р. Для цього видання Кульчицька підготувала 48 чорно-білих ілюстрацій, серед яких заставки, кінцівки, гармонійно вкомпоновані малюнки в тексті та на берегах книги і 9 кольорових сторінкових ілюстрацій, одну із яких винесено на обкладинку книги. Всі ілюстрації виконано в техніці туші, пера, а для сторінкових ілюстрацій використано акварель.

Окрім ілюстративного матеріалу Олена Львівна «сама запропонувала видавництву макет книги, виготовивши для нього відповідних розмірів і відповідної конфігурації усі малюнки» [12, 140].

Яскраві та змістовні, прості та лаконічні, виконані у стилізованій манері, малюнки Кульчицької тісно пов'язані із текстом, починаючи від заставок, ілюстрацій в тексті та великих сторінкових кольорових ілюстрацій, у яких художниця втілила основні кульмінаційні моменти твору і аж до кінцівок. Кожний малюнок не лише розповідає про пригоди Лиса-хитруна, але і виявляє різні грані його характеру.

Виконані у лінійно-штрихово-плямовій техніці, чорно-білі малюнки, які містяться майже на кожній сторінці книжки, винахідливо та з гумором доповнюють ілюстрації кольорові та вводять маленького читача, психологію сприйняття якого Кульчицька добре розуміла, у казковий, феєричний світ Франкового «Лиса Микити».

Глибоко вивчивши характери персонажів твору, притаманні їм риси та манеру поведінки, а також події, що відбуваються у казці, художниця не просто віртуозно відтворила текст, а розвинула та доповнила думку автора, наповнюючи її новим образним змістом і показавши події, факти та героїв під особливим кутом зору.

У 1952 році було здійснено друге видання «Лиса Микити» ілюстроване О.Кульчицькою, де було збережено всі кольорові сторінкові ілюстрації, включно із ілюстрацією на обкладинці, яка, проте стала м'якою, а із чорно-білих ілюстрацій залишились лише заставки та кінцівки, які було замінено на лінійні орнаментально-декоративні композиції, які сприймалися досить органічно в контексті всього видання.

У Києві «Лис Микита» із ілюстраціями О.Кульчицької побачив світ тричі: 1959 та 1962 рр. – виданий Дитвидавком УРСР, а 1966 р. – надрукований видавництвом «Веселка». Фактично, повторивши львівське видання 1951 р., Видавництво дитячої літератури, однак, змінило обкладинку до книжки на «оригінальну, створену О.Кульчицькою ще 1922 р.»

Для видання 1966 р. обкладинку, на якій зображено Лиса, що палить люльку, підготувала інший майстер книжкової графіки Софія Караффа-Корбут, яка і оформи-

ла львівське видання «Лиса Микита» 1972 р., надруковане у видавництві «Каменяр». Ілюстративне оформлення казки С.Караффою-Корбут, яке подано у техніці кольорової гравюри, відзначається неординарним образним мисленням, глибоким розумінням твору та його цікавим творчим переосмисленням.

Підсумовуючи, зазначимо, що кожний митець, який ілюстрував Франкового «Лиса Микиту», дотримувався тексту, а іноді ілюстративно доповнював його, вибудовуючи свою авторську концепцію художнього вираження – від академічно-реалістичного малюнка наприкінці ХІХ ст. до більш лаконічно-узагальненого та умовно-декоративного протягом ХХ ст. Інтерпретація сюжетів та образів цікава оригінальним образним баченням та своєрідністю композиційної побудови, емоційним відчуттям змісту, різноманітністю технік, які відповідають особистим уподобанням автора і, звичайно, індивідуальністю творчої манери кожного художника. Ілюстративні серії до поеми-казки, створені українськими графіками, упродовж 117 років її існування, володіючи багатством творчої уяви та розмаїттям художньо-образної мови, спричинили не лише більш широку популяризацію відомого твору І.Франка, але і сприятливо вплинули на розвиток української дитячої ілюстрації.

Література:

1. Франко І. Лис Микита: Критичний розбір поеми І.Франка.– Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 1937.– 101 с.
2. Франко І. Лис Микита: Передмова до третього видання.– Львів: Українсько-руська видавнича спілка.– 1902.– С. IV–XVI.
3. Купчинська Л. Ілюстрування казок Івана Франка на західних землях України (1890 – 1939) // Вісник НТШ. – Львів, НТШ.– 2006.– Ч. 35.– С. 19–22.
4. Крип'якевич І. Український дереворит і твори Олени Кульчицької // Шляхи.– Львів.– 1915–1916.– Річник II–III.– С. 419–424.
5. Запаско Я. Книжкова графіка Олени Кульчицької // Жовтень.– Львів.– 1976.– №3.– С. 146–151.
6. Кульчицька О. Джерело творчої наснаги // Жовтень.– Львів.– 1958.– №8.– С. 11–12.
7. Вороний М. В мистецькім куточку // Світ.– Львів.– 1926.– Ч 9.– С.3–5.
8. Вергун Н.Р. «Лис Микита» І. Франка в радянській книжковій графіці // Українське літературознавство.– Львів: В видавництво Львівського університету.– Львів.– 1975.– Вип. 23.– С. 35–41.
9. Запаско Я. Про тих, хто оформляє наші книжки // Жовтень.– Львів.–1958.– № 6.– С. 140–145.